

Wychowanie przez pracę, do pracy i w pracy – współczesną całościową teorią, interesującą nie tylko pedagogów pracy

DOI: 10.17399/HW.2015.143207

STRESZCZENIE

Współczesna formuła problematyki pracy i wychowania, aktualnie skoncentrowana zarówno na zagadnieniu wychowania przez pracę i do pracy, jak i samej pracy, staje się interesującą propozycją nie tylko dla pedagogów pracy, ale również domu rodzinnego, wszystkich typów szkół oraz zakładów pracy. Pedagodzy pracy czynią ją szczególnym przedmiotem rozważań we wszystkich swych obszarach problemowych, a jej aktualna poszerzona formuła staje się współcześnie oczekiwaną i akceptowaną całościową ideą, poczynając od działań domu rodzinnego, poprzez edukację przedzawodową i zawodową, zarówno w szkolnym, jak i w pozaszkolnym systemie, obejmującym swym zasięgiem również zakład pracy. Jej zakres wyznaczają działania powyższych podmiotów, wpisujące się w idee wychowania przez pracę, do pracy i w pracy, a dopełniane w zakładach pracy, gdzie dla pracującego człowieka i pracodawcy ważne są nie tylko kwalifikacje zawodowe, ale i postawy, wyrażone kwalifikacjami społeczno-moralnymi, opisanymi dobrą, sumienną, rzetelną, uczciwą i odpowiedzialną pracą. Dzięki nim pracownik kształtuje odpowiedni stosunek do pracy, jej jakości, angażuje się w pracę, wyrażając nie tylko wielowymiarowość problemów wychowania i pracy, ale również czyniąc problemy wychowania przez pracę, do pracy i w pracy całościowym procesem.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: WYCHOWANIE PRZEZ PRACĘ,
WYCHOWANIE DO PRACY,
WYCHOWANIE W PRACY**

SUMMARY

Upbringing not only through Work and to Work, but also in Work as a Part of a Modern Lifelong Theory, which is Interesting not only for Educators Specializing in Pedagogy of Work

Nowadays pedagogy of work and upbringing is focused not only on the problem of upbringing through work and to work, but also in work,

and, as such, it becomes an interesting proposition not only for educators specializing in pedagogy of work, but also for families, teachers in all types of schools and workplaces. These educators investigate a wide range of areas connected with pedagogy of work, which has resulted in the formulation of the lifelong concept, which begins in families and runs through pre-occupational and occupational education at schools and ends at a workplace.

The areas of their interest are determined by activities undertaken by families, schools and workplaces within the idea of upbringing through work, to work and in work, which is fulfilled in workplaces. The factors important for both employees and employers include not only professional qualifications but also attitudes expressed in socio-moral qualifications which are visible in doing one's job in a reliable, conscientious and honest manner. Thanks to them, an employee forms a proper attitude to work and its quality and his involvement in work, which expresses not only a multidimensional problem of upbringing and work, but makes issues of upbringing through work, to work and in work a lifelong processes.

→ **KEYWORDS – UPBRINGING THROUGH WORK, UPBRINGING TO WORK, UPBRINGING IN WORK**

Wstęp

Zagadnienia wychowania do pracy, przez pracę i w pracy interesują pedagogów, a w szczególności pedagogów pracy od dawna. Ci ostatni aktualnie czynią je szczególnym przedmiotem rozważań we wszystkich obszarach problemowych pedagogiki pracy, nadając im całościowy wymiar, począwszy od edukacji przedzawodowej, przez prozawodową do zawodowej, zarówno w szkole, jak i w systemie pozaszkolnym, obejmującym swym zasięgiem również zakład pracy. Ich zakres wyznaczają przedmioty ogólnokształcące, w których treściach należy doszukiwać się elementów teorii wychowania przez pracę, do pracy i w pracy, celem udowodnienia tezy, iż problemy wychowania przez pracę, do pracy i w pracy mają charakter całościowy.

Całościowy charakter pracy wyrażony w powyższej tezie wskazuje, że interesuje ona nie tylko pedagogikę pracy, ale również i edukację, co pokazują poniższe dowodzenia, będące próbą odpowiedzi na następujące pytania problemowe ukazujące wielostronność wychowania w problematyce pracy i celowość jego upowszechniania w całościowym rozwoju człowieka:

- Co sprawia, że uznaje się za zasadne nadawanie zagadnieniom wychowania przez pracę, do pracy i w pracy całonocznego charakteru?
- Jakie są miejsca przybliżania, ukazywania i promowania rozwijającym się podmiotom problematyki wychowania przez pracę, do pracy i w pracy?
- Jaką funkcję pełni edukacja wobec rozwijających się podmiotów w przybliżaniu im oraz promowaniu problematyki wychowania przez pracę, do pracy i w pracy?

1. Rodowód problemów wychowania przez pracę, do pracy i w pracy

Rodowód zagadnień wychowania do pracy i przez pracę wiedzie do poznania czynności wykonywanych przez człowieka, będących podstawą jakiegokolwiek pracy i przysposobiania dzięki niej otoczenia do potrzeb człowieka¹. Taki charakter miały przede wszystkim czynności człowieka prehistorycznego, który w drodze samouctwa nauczył się wytwarzać proste przedmioty (łuki, strzały) niezbędne w zdobywaniu pożywienia. Z czasem przekształcał on inne elementy natury, jak kamień, piasek czy drewno do swoich potrzeb. Dzięki swojej aktywności tworzył skupiska plemienne, budował i organizował obronę przed niebezpieczeństwami natury (zjawiska przyrodnicze, groźna zwierzyna)². Działania te miały zatem na celu usprawnianie warunków życia i jego obronę. Oparte były na określonych czynnościach. Ich zakres wraz z rozwojem ludzkości i rodzącymi się nowymi potrzebami nie tylko się poszerzał, ale wymagał również innego przygotowania. Idea samouctwa została zastąpiona – już w starożytności – nauką u mistrza, na przykładu tkacza, kamieniarza³, i przetrwała do czasów nowożytnych, a nawet współczesnych. Metoda ta powszechnie kojarzona z rzemiosłem dopracowała się swoistej, trójstopniowej procedury opartej na terminowaniu.

---

¹ Por. O. Spengler, *Historia. Kultura. Polityka*, Warszawa 1990.

² Por. T. Nowacki, *Szkice z kształcenia zawodowego*, Warszawa 1967; B. Baraniak, *Programy kształcenia zawodowego. Teoria. Metodologia. Aplikacje*, Warszawa 2001.

³ Por. T. Nowacki, *Szkice z kształcenia zawodowego*, dz. cyt.; M. Wachowski, *Geneza szkoły. Studium z pedagogiki porównawczej*, Opole 1968.

Jej istota wyznaczana przez kolejne stopnie – terminatora, ucznia i mistrza – pozwalała opanować czynności procesu pracy, tj. realizować idee wychowania przez pracę. Idea ta nie tylko nauczała czynności, ale również umożliwiała kształtowanie stosunku do pracy oraz postaw właściwych dla procesu pracy w trakcie jej wykonywania. Zatem wychowanie przez pracę i do pracy wyrażają formy edukacji formalnej i nieformalnej, które są całościowymi procesami i umożliwiają nieustanne przygotowywanie człowieka do tejże pracy poprzez szkolne uczenie się, a także wykonywanie jej w procesie działaniowym i uczenie się jej oraz kształtowanie postaw.

Czasy współczesne również wprowadziły charakterystyczne metody nauczania pracy. Ich celem było nie tylko dobre przygotowanie człowieka do wykonywania czynności na szkoleniowych stanowiskach pracy (warsztaty szkolne, szkoły w przedsiębiorstwach), ale również szybkie opanowywanie czynności, co zawdzięczamy metodzie TWI (*Teaching with Industry*) wprowadzonej w USA przez Henry'ego Forda (1863-1947). Metody współczesne również zawierają wątki bliskie rozpatrywanym problemom, a wyrażone ideami wychowania przez pracę i do pracy. To one tkwią w podstawach szkoły progresywistycznej, wprowadzonej przez Johna Deweya (1859-1952). Wedle niej i jej prekursora każde dziecko miało się uczyć przez działanie, dzięki czemu uczeń nie tylko rozwiązywał pojawiający się problem, ale również poznawczo poszerzał swoje doświadczenie.

Cel nadrzędny historycznie kształtowanych metod poznawania pracy, tkwiący w bezpośrednim wykonywaniu czynności w jej procesie, prowadzi do rozumienia efektów pracy. Te mogą mieć postać wytworów, świadczonych usług lub działań o charakterze badawczym czy twórczym. Charakter wytworów legł u podstaw wyodrębniania – poza czynnościami samoobsługowymi – czynności swoistych dla procesu pracy, których ukształtowanie pozwala rozpatrywać problemy wychowania przez pracę w aspekcie aktywizującym. Ów aspekt charakterystyczny dla pracy:

- wytwórczej związanej z działalnością produkcyjną, której wynikiem są produkty materialne;
- twórczej, której wynikiem są dzieła naukowe, teorie, projekty budowlane i techniczne, a także obrazy, kompozycje muzyczne, dzieła literackie i wytwory należące do innych dzieł sztuki;

- usługowej, polegającej na tworzeniu warunków do prawidłowego i możliwie najlepszego zaspokajania potrzeb zarówno materialnych, jak i duchowych⁴;

unaocznia znaczenie czynności dla procesu pracy. Ich charakter kształtowany w procesie działania stanowi element nauczania pracy, czyli jej edukacji unaoczniania uczącym się relacji między czynnościami a wytworami, których uchwycenie tkwi w istocie wychowania zarówno przez pracę, jak i do pracy.

Wyróżnione powyżej rodzaje prac występują nie tylko w procesie zatrudnienia, ale również w życiu codziennym i stanowią zakres wykształcenia ogólnotechnicznego objętego treściami przedmiotu „technika” realizowanego w szkole podstawowej, gimnazjum i szkołach średnich. Ten aspekt czynności już w XVI wieku dostrzeżony został przez Jana Amosa Komeńskiego (1592-1670), protoplastę współczesnej pedagogiki, przewidującego potrzebę nauczania młodzieży rzemiosł i rzeczy praktycznych. Powyższa koncepcja szczególnie bliska okazała się działaczom Komisji Edukacji Narodowej, między innymi Grzegorzowi Piramowiczowi (1735-1801), Antoniemu Popławskiemu (1739-1799) i Hugonowi Kołłątajowi (1750-1812), którzy w zaproponowanych treściach przedmiotów zawarli idee wychowania przez pracę i do pracy poprzez przygotowywanie młodzieży do zajęć w gospodarstwie i rzemiośle.

Omawiając tło historyczne problemów wychowania przez pracę i do pracy, nie można pominąć Andrzeja Frycza Modrzewskiego. W rozprawie *O poprawie Rzeczypospolitej* dał on wykładnię swoich poglądów na ów problem, który ilustruje myśl, że „aby chłopcy i dziewczęta nie przepędzali pierwszych swoich lat na próżniactwie, niech się starają dawać im zawsze jakąś pracę, a także niech żądają od nich zdawania sprawy z tej pracy”⁵ czy „wszystkich (...) przyzwyczajając by trzeba do jakiejś pracy”⁶.

Podjęte w ujęciu historycznym rozważania ukazują aspekty wychowawcze pracy, które mają dwojaki charakter. Pierwszy dotyczy wychowania przez pracę, którego sedno tkwi w wykonywaniu czynności, a tym samym jej poznawaniu w procesie

---

⁴ Por. Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000, s. 153-154.

⁵ A.F. Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej. Dzieła wszystkie*, t. I, Warszawa 1953, s. 12.

⁶ Tamże.

aktywistycznym. Sposób ten uczy zachowań w procesie pracy, którego istotny element to kształtowanie postaw charakterystycznych dla tegoż procesu, takich jak na przykład obowiązkowość, rzetelność, odpowiedzialność, sumienność, wytrwałość itp. Drugi wątek owego problemu wychowawczego pracy wiedzie do wychowania do pracy, czyli przygotowania człowieka do pracy. Dokonuje się ono w procesie edukacji zawodowej, którą poprzedza nauka w różnych typach szkół ogólnokształcących, to jest podstawowych, gimnazjach, liceach ogólnokształcących, a następnie poprzez treści przedmiotów kształcenia ogólnego, ogólnozawodowego i zawodowego.

2. Istota wychowania przez pracę, do pracy i w pracy – dyskusja pojęć

Zagadnieniom wychowania przez pracę i do pracy na różnych szczeblach edukacji poświęcono wiele opracowań naukowych o charakterze monografii oraz prac zbiorowych. Zaliczyć do nich między innymi można – poza już cytowanymi pracami – takie publikacje jak: *Wychowanie a cywilizacja techniczna*⁷, *Praca i wychowanie*⁸, *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*⁹, a także *Wychowanie przez pracę i kształcenie politechniczne w warunkach rewolucji naukowo-technicznej*¹⁰ czy *Wychowanie do pracy w procesie kształcenia*¹¹.

Rozważania naukowe nad problemami wychowania przez pracę i do pracy doprowadziły do ich zdefiniowania.

Istotę wychowania przez pracę odnajdujemy w poglądzie Tadeusza Nowackiego (2004), który postrzega je w kategoriach idei. Jego zdaniem korzenie zagadnienia tkwią w poglądach Jeana-Jacques'a Rousseau (1712-1778), Johanna Heinricha

---

⁷ Por. T. Nowacki, *Wychowanie a cywilizacja techniczna*, Warszawa 1964.

⁸ Por. T. Nowacki, *Praca i wychowanie*, Warszawa 1980.

⁹ Por. Z. Łomny, *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*, Radom 1999.

¹⁰ Por. *Wychowanie przez pracę i kształcenie politechniczne w warunkach rewolucji naukowo-technicznej*, red. S. Szajek, H. Wolffgramm, Poznań 1982.

¹¹ Por. *Wychowanie do pracy w procesie kształcenia*, red. M. Jakowicka, K. Uździcki, Zielona Góra 1988.

Pestalozziego (1746-1872) oraz Johna Deweya, a także działaczy Komisji Edukacji Narodowej: Tadeusza Czackiego (1765-1813), Hugona Kołłątaja (1750-1812), Stanisława Staszica (1755-1820) i Bronisława Trentowskiego (1808-1860), którzy propagowali potrzebę włączania dzieci od najmłodszych lat w nurt prac społecznie użytecznych i dzięki nim ukazywania takich aspektów pracy jak: poznawczo-kształcące, społeczno-moralne, ambicjonalne, praktyczne, osobowościowe itp. Powyższe aspekty pracy, poza utylityzmem (łac. *utyli* – korzyść, wygoda) wiodącym do umiejętności poprzez kolejne opanowanie czynności, przysposabia człowieka do pracy i czyni pracę – zgodnie z teorią behawioralną – przystosowaną do człowieka. Kolejny istotny element wychowania przez pracę to kształtowanie u uczących się pożądaných osobowościowych układów wartości istotnych dla procesu pracy, które pozwalają rozpatrywać pracę jako sensowną, użyteczną, potrzebną, godną, wolną, dokładną, oszczędną, dobrze nagradzaną, gospodarczą, szanowaną, wykonywaną w warunkach godnych człowieka, bezpieczną i dostosowaną do możliwości człowieka, rozwijającą i dowartościowaną, wykonawczą¹², umożliwiającą samorealizację¹³. Ukształtowanie powyższych cech pracy pozwala na urzeczywistnianie się w niej człowieka, przez co staje się on bardziej człowiekiem¹⁴, odczuwa swą podmiotowość w realiach między pracą a ekonomią¹⁵. Człowiek, będąc dla pracy, dla ekonomii, buduje swój ekonomiczny byt, a ten wyznacza potrzebę modyfikacji zawodu, nadając jemu postulowane już przez Burrhusa F. Skinnera cechy mobilności i elastyczność¹⁶.

Powyższe aspekty pracy tkwią w problematyce wychowania przez pracę, czyli „zamierzonej i celowo organizowanej działalności wychowawczej, której cechą szczególną stanowi

---

¹² Por. W. Furmanek, *Podstawy edukacji zawodowej*, Rzeszów 2000, s. 172-173.

¹³ Por. T. Lewowicki, *Humanista i idee humanizmu spełnione w pedagogice pracy*, w: *Pedagogika pracy w kontekście integracji europejskiej*, red. Z. Wiatrowski, U. Jeruszka, H. Bednarczyk, Warszawa 2003, s. 15.

¹⁴ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Watykan 1981.

¹⁵ Por. Konstytucja Soboru Watykańskiego II, *Gaudium et spes*, 31, s. 24.31, cyt. za: J. Moskwa, *Prorok i polityk*, Warszawa 2003.

¹⁶ Por. A. Bańka, *Psychologia pracy*, w: *Psychologia*, red. J. Strelau, Gdańsk 2000.

wykorzystanie pracy w procesach oddziaływania na jednostkę (podmiot – podkr. B. Baraniak) i dokonywania zmian w jej osobowości”¹⁷.

Zagadnienie wychowania do pracy wpisuje się w edukację charakterystyczną dla wybranego zawodu i potrzeby kształtowania w nim umiejętności jako istotnego elementu kwalifikacji zawodowych, będących podstawą zatrudnienia i pracy. Edukacja zatem udziela pomocy człowiekowi, między innymi w dążeniu do jego przygotowania do pracy zawodowej. Proces ten wypełniają różne drogi kształcenia, które wiodą do przygotowania zawodowego, opisanego zbiorami wiadomości, umiejętności, nawyków oraz sprawności zawodowych, umożliwiającymi uczestnictwo w procesie pracy, także jej wartościowanie oraz przeżywanie. Określona rola edukacji w problemie wychowania do pracy pozostaje bliska również pogładowi¹⁸, który utożsamia je z przygotowaniem zawodowym, wyrażonym znajomością zagadnień zawodu, a także panującymi w nim warunkami pracy, wyrażonymi zagrożeniami, uciążliwościami pracy, warunkami czasowymi, płacowymi itp., co przejawia się w istocie wychowania do pracy w nowej aktualnej rzeczywistości społecznej. Powinno ono uwzględniać również problematykę orientacji i poradnictwa zawodowego, co postuluje autorka przytaczanej definicji i co można także odnaleźć w jej poglądach¹⁹.

Istota wychowania do pracy wiedzie zatem do kształtowania kwalifikacji zawodowych opisanych zbiorami wiadomości, umiejętności, nawyków i sprawności zawodowych. Te, poszerzone o kwalifikacje społeczno-moralne, ilustrują postawy istotne dla procesu pracy.

Procesy wychowawcze nie kończą się na szkole, a dalszym miejscem ich upowszechniania jest środowisko zawodowe, w którym człowiek, realizując się zawodowo, dąży do dobrego i sumiennego oraz rzetelnego wykonywania obowiązków wynikających z procesu pracy – zarówno sam, jak i we współdziałaniu z zespołem bezpośrednio wykonawczym i kierującym. Ponadto wraz z awansami przekazuje kierowanym zespołom swoje koncepcje z zakresu organizacji pracy, często występując

---

¹⁷ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, dz. cyt., s. 134.

¹⁸ Por. S. Kaczor, *Zarys stanu badań nad wychowaniem do pracy w Polsce*, w: *Wychowanie do pracy w procesie kształcenia*, dz. cyt., s. 78.

¹⁹ Por. W. Rachalska, *Problemy orientacji zawodowej*, Warszawa 1987.

w roli instruktora dla swoich pracowników, wspólnie uczestnicząc w procesie wychowania w pracy zawodowej. Można zatem z całą pewnością powiedzieć, iż problematyka wychowania i pracy nie może pominąć żadnego podmiotu, ale pokazać, iż przewija się przez życie każdego człowieka, którego dotyczy zarówno wychowanie przez pracę, jak i do pracy oraz z pracy, a może ku pracy, jak proponuje Krystyna Hałas, redaktor naukowa encyklopedii aksjologicznej.

3. Wychowanie ku pracy nową uniwersalną formułą problemów wychowania i pracy, interesującą nie tylko pedagogikę pracy

Wychowanie oraz praca zawsze wpisywały się i wciąż wpisują w pedagogikę pracy oraz jej przedmiot badań, wyraźny triadą człowiek – wychowanie – praca. Zatem były one, są i pozostaną naczelnymi hasłami pedagogiki pracy. Tezę tę dostrzegli już jej twórcy, dążąc do wyodrębnienia pedagogiki pracy jako subdyscypliny pedagogicznej, co dokonało się już ponad 40 lat temu. Wyrazem znaczącej roli – zarówno wychowania, jak i pracy – w pedagogice pracy było wyodrębnienie już w momencie tworzenia jej zrębów jednego z obszarów badawczych, wówczas skoncentrowanego tylko na problemach wychowania przez pracę²⁰. Aktualnie problemy wychowania i pracy nie koncentrują się już tylko na procesach wychowania do pracy, ale nabierają całościowego charakteru, ewoluując w kierunku wychowania do pracy, a także wychowania w pracy²¹. Każde z tych pojęć ma różny charakter i specyfikę, o czym przekonuje nas powyżej dokonane rozważanie terminologiczne, ale ich istota wiedzie do potrzeby ukształtowania stosunku do pracy, wyrażonego umiejętnościami, zaangażowaniem, bez względu na to, czy udział w pracy ma charakter wolontariacki przyjemnościowy, czy zawodowy, połączony z zarobkowym jej wymiarem, wykonywanym

---

²⁰ Por. T. Nowacki, *Wychowanie przez pracę*, Warszawa 1964; T. Nowacki, *Praca i wychowanie*, dz. cyt.

²¹ Por. B. Baraniak, *Wartości w pedagogice pracy*, Warszawa–Radom 2008, s. 7; Z. Wiatrowski, *Podstawowe teorie w obszarze pedagogiki pracy*, w: *Pedagogika pracy w perspektywie dyskursu o przyszłości*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2010, s. 33-41.

dzięki kwalifikacjom zawodowym, będącym podstawą zatrudnienia i pracy. To wynik wielorakiej edukacji, która stara się udzielać pomocy człowiekowi, między innymi w dochodzeniu na przykład do samodzielności, dzięki różnego rodzaju umiejętnościom. One umożliwiają uczestnictwo w samej pracy, już podczas edukacji, realizującej ideę wychowania do pracy, wiodącej – poza kształtowaniem kwalifikacji zawodowych, opisanych zbiorami wiadomości, umiejętności – także do promocji postaw zawodowych. Ich wymiar opisują kwalifikacje społeczno-moralne, ilustrujące stosunek człowieka do pracy i współcześnie wyrażone pożądaną kompetencyjnością pracy zawodowej. Dzięki niej człowiek realizuje się zawodowo, dążąc do dobrego i sumiennego oraz rzetelnego wykonywania obowiązków, wynikających z procesu pracy, gdzie jako członek współdziałający z zespołem bezpośrednio wykonawczym, jak i kierującym uczestniczy w procesie wychowania w pracy zawodowej, prezentując najwyższą odpowiedzialność, rzetelność, sumienność oraz pożądaną w pracy uczciwość, a także rozumie potrzebę przekazywania owych wartości pracy współpracownikom i swoim następcom. Dla każdego człowieka, czy to sprawnego, czy też niepełnosprawnego, bez względu na wiek, ważna będzie potrzeba dążenia do samodzielności, począwszy od umiejętności wykonywania czynności samoobsługowych, aż do podejmowania pracy i sprostania jej wymaganiom. U ich podstaw ważną rolę odgrywają różnorodne czynności, w tym – poza samoobsługowymi – organizacyjne, wytwórcze, usługowe, twórcze i wreszcie organizacyjno-porządkowe. W działalności użytecznej zależy nie tylko na uczestniczeniu w realizacji zadania, ale jego dobrym wykonaniu, co wymaga zaangażowania różnych podmiotów – rodziców, rodzeństwa, nauczycieli, kolegów itp. – dzięki którym będą one mogły być ukształtowane, a następnie świadomie stosowane, bo zostaną uznawane za dobre, przydatne, użyteczne, wartościowe. Zatem wartości stają się podstawą nie tylko samego wychowania, ale również procesów wychowania przeniesionych na pracę. Pogląd na wartości wywodzi się od słów łacińskich *valor*, *valere*, co oznacza „być silnym, zdrowym, potężnym, wartym, mającym znaczenie dla siebie i dla kogoś”²². Zacytowany zakres znaczeniowy odnosi się przede wszystkim do człowieka, a zatem podmiotu wszelkich oddziaływań wychowawczych, w tym

---

²² *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1994, s. 448.

również tych w pracy, w której jej podmiot zawsze chce być silny, zdrowy, potężny, mający znaczenie dla siebie, ale również dla kogoś. Poprzez te cechy człowiek dowartościowuje się zarówno we własnych oczach, jak i członków danej zbiorowości społecznej, w której żyje, pracuje i działa. Powyższy dualizm interpretacyjny to wynik „pozytywnych emocji, skupiający na sobie pragnienie i dążenie człowieka”, który unaocznia, co jest „...ważne i istotne w życiu, godne pożądania, na zdobyciu czego jednostce najbardziej zależy oraz czego na co dzień poszukuje jako rzeczy cennej”²³. Pogląd ten ilustruje sposób myślenia, działania, dążenia, któremu towarzyszą wartości nieujawniane wprost, a które cechują „mglistość, płynność i podatność na rozmaite interpretacje”²⁴. Te grupy wartości, których doświadcza człowiek, często świadomie (umysłowo, zmysłowo) lub nieświadomie (intuicyjnie) mają charakter niewymierny, bowiem to, co dla jednego człowieka jest cenne, godne pożądania, stanowi wzór do naśladowania, dla innego nie posiada żadnej wartości. Ten rodzaj wartości dotyczy przekonań i przeżyć, myśli i pragnień człowieka²⁵. Inne rozumienie wartości odnosi się do rzeczy realnie istniejących, które mają swoją wartość jako przedmiot wyznaczony ceną, chęcią posiadania, modą i innymi walorami, przez co ma on znaczenie dla innych. Ów aspekt ilustruje wymierny charakter wartości i opisany jest cechami danej rzeczy, wartej posiadania przez człowieka. W tym wymiarze wartością jest to, co stanowi odpowiedź na potrzebę w sensie jej zaspokojenia. Wartość jest również cechą opisaną ceną, przypisaną danemu zjawisku, rzeczy, na podstawie ich aprobaty, przeżycia²⁶, co wyrażają wytwory pracy, tym chętniej nabywane, im będą lepsze, modniejsze, efektywniejsze, bardziej nowoczesne itp. Powyższe dowodzenie prowadzi do tezy, że „wartości istnieją niezależnie od tych, którzy je poznają”²⁷, nie ujawniają się wprost, lecz

---

²³ W. Marjański, W. Zdunkiewicz, *Wprowadzenie do socjologii moralności*, Lublin 1991.

²⁴ K. Denek, *Wartości i cele edukacji szkolnej*, Warszawa–Poznań 1994, s. 15.

²⁵ Por. T. Nowacki, *Postawy i wartości*, w: *Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*, red. E. Laska, Rzeszów 2006, s. 179-181.

²⁶ Por. Z. Ziemiński, *O pojmowaniu pozytywizmu oraz prawa natury*, Poznań 1971.

²⁷ K. Denek, *Wartości i cele edukacji szkolnej*, dz. cyt., s. 14.

manifestują się poprzez sposób myślenia i ekspresji, są niedookreślone, co wynika z ich złożonego charakteru²⁸. Są tym, co człowiek uznaje, zatem są czymś obiektywnym i subiektywnym, bytem realnym i psychicznym, pochodnym aktów świadomości, tak zwanych fenomenów²⁹. Stawiają człowiekowi wymagania, wywołując przymus wewnętrzny, przez co człowiek działa na te rzeczy, które uznaje za dobre, prawdziwe, piękne, bowiem „prawda doskonali intelekt, dobro rozwija wolę, a piękno kształtuje uczucia”³⁰. Dają radość człowiekowi, pozwalają lepiej i łatwiej znieść trudy życia. Dlatego wartości – poza tym, że mogą istnieć same w sobie – istnieją również w sytuacji aksjologicznej, a człowiek jako podmiot musi wytworzyć warunki do zaistnienia i ukazania przedmiotu i jego wartości. Kolejne rozumienie wartości Romana Ingarden odnosi się do stosunku podmiotu do przedmiotu³¹. W ten pogląd wpisuje się wychowanie, którego aksjologiczny nurt Roman Schulz postrzega i opisuje jako dobre, wartościowe, cenne, godne urzeczywistnienia³², oraz praca, którą z kolei Waldemar Furmanek określa jako sensowną, użyteczną, potrzebną, godną, wolną, dokładną, oszczędną, dobrze nagradzaną, gospodarczą, szanowaną, wykonywaną w warunkach godnych człowieka, bezpieczną i dostosowaną do możliwości człowieka, rozwijającą i dowartościowaną, wykonawczą. Wreszcie stanowisko Platona wyodrębnia trzy kategorie wartości – prawdę, dobro i piękno – wynosząc je poza świat ludzki i nadając im „egzystencję wieczystą”³³, oddziałującą na „nasz świat”³⁴. One, wzajemnie się przenikając, nadają sens życiu każdego człowieka, a Platon nazwał je wartościami uniwersalnymi, bo uznawanymi przez każdego człowieka i niezbędnymi każdemu podmiotowi ludzkiemu. Ich najwyższe wymiary są nieosiągalne dla człowieka żyjącego na ziemi, pozostając dla niego ideałami,

---

²⁸ Por. tamże, s. 14-15.

²⁹ Por. T. Nowacki, *Postawy i wartości*, art. cyt., s. 183.

³⁰ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1996, s. 39.

³¹ Por. R. Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Kraków 1987.

³² Por. R. Schulz, *O statusie i zagadnieniu aksjologii pedagogicznej*, w: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, red. T. Kukulowicz, M. Nowak, Lublin 1997, s. 26.

³³ T. Nowacki, *Postawy i wartości*, art. cyt., s. 183.

³⁴ Tamże.

do których dąży w ciągu całego swego życia, a potrzebę maksymalnego zbliżenia się do nich wpisuje w model wychowania duchowego³⁵. Ono, promując ideę jako wartość, stawia człowiekowi wymagania, wywołując przymus wewnętrzny, przez co człowiek działa na te rzeczy, które uznaje za dobre, prawdziwe, piękne, bowiem „prawda doskonali intelekt, dobro rozwija wolę, a piękno kształtuje uczucia”³⁶. Cytat ten dobrze odzwierciedla problemy wychowania i potrzebę kształtowania pożądanych postaw, w tym wobec pracy, i dostrzegania w nich sensu ludzkich dążeń i pragnień, dzięki takim przymiotom pracy jak: sensowna, użyteczna, odpowiedzialna, potrzebna, dokładna, szanowana, dostosowana do możliwości człowieka, oszczędna, punktualna, rzetelna, sumienna, dobra, a także wychodząca poza codzienne ramy, dzięki czemu staje się ona rozwijająca, dowartościowująca³⁷ oraz umożliwiająca samorealizację³⁸, a opisanej teoriami: potrzeb³⁹, autokreacji⁴⁰ i motywacji⁴¹. Ów aksjologizm pracy pozwala nie tylko na dostrzeganie jej wartościowych aspektów, ale także na twórcze funkcjonowanie w obranym, wyuczonym i wykonywanym zawodzie, nadając pracy humanistyczny wymiar, wyrażony: 1) wychowaniem do sterowania własnym losem, poprzez przyswajanie sobie uniwersalnych prawd o życiu ludzkim i umiejętności wyboru wartości do ciągłego doskonalenia swojej osobowości (w aspekcie społecznym i indywidualnym); 2) rozwinięciem motywacji pracy i kształtowania postaw warunkujących właściwy stosunek do pracy, jak i pełną identyfikację z zawodem i ze środowiskiem pracy; 3) wychowaniem pracownika chcącego i umiejącego pełnić funkcję podmiotu; 4) zespalaniem interesów indywidualnych i społecznych, a także często

---

³⁵ Por. S.C. Hessen, *Podstawy pedagogiki*, Warszawa 1931; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Lublin 1993.

³⁶ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, dz. cyt., s. 39

³⁷ Por. W. Furmanek, *Podstawy edukacji technicznej*, dz. cyt., s. 172-173; W. Furmanek, *Zarys humanistycznej teorii pracy*, Warszawa 2006; Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, dz. cyt.; Z. Wiatrowski, *Praca w zbiorach wartości pracujących, bezrobotnych i młodzieży szkolnej*, Włocławek 2004.

³⁸ Por. T. Lewowicki, *Humanista i idea humanizmu spełniona w pedagogice pracy*, art. cyt., s. 15.

³⁹ Por. A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1996, s. 13.

⁴⁰ Por. L. Turos, *Andragogika*, Warszawa 2004.

⁴¹ Por. A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, dz. cyt., s. 13.

wzajemne sobie podporządkowanych; 5) wychowaniem pracownika umiejącego żyć i pracować w warunkach gospodarki rynkowej, ryzyka zawodowego itp.; 6) wychowaniem członków wspólnoty europejskiej, tj. ludzi, którzy rozumieją sens zjednoczenia Europy oraz potrzebę jego realizowania i umacniania; 7) wychowaniem człowieka jako wolnego obywatela państwa demokratycznego, rozumiejącego dokonujące się przeobrażenia w różnych dziedzinach życia i uczestniczącego w nich, znającego swoje prawa i obowiązki oraz czującego się zobowiązanym do ciągłego doskonalenia siebie oraz swego otoczenia⁴². Powyższe wartościowe przymioty, tkwiąc w problemach wychowania i pracy, są pochodnymi wobec wartości uniwersalnych, dochodzenie do nich jest trudne, wymaga wewnętrznego przekonania o ich ważności i potrzebie dążenia do nich przez człowieka, co pracy nadaje charakter humanistyczny, czyniąc ją „dobrem człowieka, dobrem jego człowieczeństwa”, uważając, że „praca jest czynem, a jej doświadczanie jest kluczem do prawdy”⁴³, co sprawia, że człowiek poprzez pracę „nie tylko przekształca przyrodę, dostosowuje ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd staje się człowiekiem”⁴⁴. Owa maksyma wypowiedziana przez Jana Pawła II pracę postrzega nie tylko jako pożądaną czyn człowieka, ale stawia przed nim wymagania co do należytego przygotowania się do jej wypełnienia, wyrażonego kwalifikacjami oraz postawami, wpisującymi się w wychowanie do pracy, przez pracę i w pracy. Hasła te pozwalają postrzegać nie tylko wychowanie jako dobre, wartościowe, cenne, godne urzeczywistnienia⁴⁵, ale i pracę, która też powinna być sensowną, użyteczną, potrzebną, godną, wolną, dokładną, oszczędną, dobrze nagradzaną, gospodarczą, szanowaną, wykonywaną w warunkach godnych człowieka, bezpieczną i dostosowaną do możliwości człowieka, rozwijającą i dowartościowaną, wykonawczą⁴⁶, a także

---

⁴² Por. Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, dz. cyt., s. 7-9.

⁴³ Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Watykan 1981, n. 9.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Por. R. Schulz, *O statusie i zagadnieniu aksjologii pedagogicznej*, art. cyt., s. 26.

⁴⁶ Por. W. Furmanek, *Podstawy edukacji zawodowej*, dz. cyt., s.172-173.

umożliwiająca samorealizację⁴⁷, czyniąc powyższe wartości zadaniem wychowania. One, przeniesione na pracę, pozwolą urzeczywistniać się w niej człowiekowi, przez co staje się on bardziej człowiekiem⁴⁸, odczuwa swą podmiotowość w realiach między pracą a ekonomią⁴⁹.

Podsumowanie

Podjęte rozważania dowodzą zatem, że problemy wychowania przez pracę i do pracy oraz w pracy nie są obce człowiekowi, one przewijają się przez całe jego życie, dlatego nie powinien być obojętny wobec nich, a tkwiąca w nich wychowawcza idea umożliwia ujawnianie zdolności i zainteresowań podmiotów pracą już od najmłodszych lat i kształtowania potrzeby jej należytego, czyli dobrego wykonywania, co przełoży się w przyszłości na analogiczny stosunek do pracy zawodowej, wykonywanej na postawie nabywanych kwalifikacji zawodowych i społeczno-moralnych. Dlatego ważne jest nasycanie wychowanych podmiotów wartościami, istotnymi dla pracy, takimi jak na przykład rzetelność, odpowiedzialność, obowiązkowość, sumienność, tak zwana „dobra robota”, jak postulował Tadeusz Kotarbiński, czyli wartościami charakterystycznymi dla pracy, a niezbędnymi dla wychowania nie tylko przez pracę, do pracy oraz w pracy, ale ku wartościom pracy, czyniąc je całościowym, wartościowym zadaniem człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Bańka A., *Psychologia pracy*, w: *Psychologia*, red. J. Strelau, GWP, Gdańsk 2000.
- Baraniak B., *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, IBE, Warszawa 2008.
- Baraniak B., *Programy kształcenia zawodowego. Teoria – Metodologia – Aplikacje*, IBE, Warszawa 2001.

---

⁴⁷ Por. T. Lewowicki, *Humanista i idee humanizmu spełnione w pedagogice pracy*, art. cyt., s. 15.

⁴⁸ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, dz. cyt., n. 9.

⁴⁹ Por. Konstytucja Soboru Watykańskiego II, dz. cyt.

- Baraniak B., *Wartości w pedagogice pracy*, IBE–ITIe, Warszawa–Radom 2008.
- Baraniak B., *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, UKSW, Warszawa 2010.
- Denek K., *Wartości i cele edukacji szkolnej*, Edytor, Warszawa–Poznań 1994.
- Furmanek W., *Podstawy edukacji zawodowej*, Fosze, Rzeszów 2000.
- Furmanek W., *Zarys humanistycznej teorii pracy*, IBE, Warszawa 2006.
- Hessen S.C., *Podstawy pedagogiki*, Żak, Warszawa 1931.
- Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Watykan 1981.
- Kaczor S., *Zarys stanu badań nad wychowaniem do pracy w Polsce, w: Wychowanie do pracy w procesie kształcenia*, red. M. Jakowicka, M. Uździecki, WSP, Zielona Góra 1988.
- Konstytucja Soboru Watykańskiego II *Gaudium et spes* 31, s. 24.31, cyt. za. J. Moskwa, *Prorok i polityk*, Świat Książki, Warszawa 2003.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, KUL, Lublin 1993.
- Lewowicki T., *Humanista i idea humanizmu spełniona w pedagogice pracy*, w: *Pedagogika pracy w kontekście integracji europejskiej*, red. Z. Wiatrowski, U. Jeruszka, H. Bednarczyk, WSP TWP, Warszawa 2003.
- Łomny Z., *Człowiek i edukacja wobec przemian globalnych*, ITIE, Radom 1999.
- Marjański J., Zdunkiewicz W., *Wprowadzenie do socjologii moralności*, KUL, Lublin 1991.
- Maslow A., *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa 1996.
- Modrzewski A.F., *O poprawie Rzeczypospolitej. Dzieła wszystkie*, t. I, PIW, Warszawa 1953.
- Nowacki T., *Postawy i wartości*, w: *Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*, red. E. Laska, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
- Nowacki T., *Praca i wychowanie*, IW CRZZ, Warszawa 1980.
- Nowacki T., *Szkice z kształcenia zawodowego*, PZWSz, Warszawa 1967.
- Nowacki T., *Wychowanie a cywilizacja techniczna*, PZWSz, Warszawa 1964.
- Nowacki T., *Wychowanie przez pracę*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1964.
- Pótturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1996.
- Rachalska W., *Problemy orientacji zawodowej*, PZWSz, Warszawa 1987.
- Schulz R., *O statusie i zagadnieniu aksjologii pedagogicznej*, w: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1997.
- Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa 1994.
- Spengler O., *Historia. Kultura. Polityka*, KiW, Warszawa 1990.
- Turoś L., *Andragogika*, WSP TWP, Warszawa 2004.

- Wachowski M., *Geneza szkoły. Studium z pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1968.
- Wiatrowski Z., *Podstawowe teorie w obszarze pedagogiki pracy*, w: *Pedagogika pracy w perspektywie dyskursu o przyszłości*, red. R. Gerlach, UKW, Bydgoszcz 2010.
- Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, WSHE, Włocławek 2006.
- Wiatrowski Z., *Praca w zbiorach wartości pracujących, bezrobotnych i młodzieży szkolnej*, WSHE, Włocławek 2004.
- Wychowanie do pracy w procesie kształcenia*, red. M. Jakowicka, K. Uzdziński, WSP, Zielona Góra 1988.
- Wychowanie przez pracę i kształcenie politechniczne w warunkach rewolucji naukowo-technicznej*, red. S. Szajek, H. Wolffgramm, UAM, Poznań 1982.
- Ziembiński Z., *O pojmowaniu pozytywizmu oraz prawa natury*, Poznań 1971.